

Buncsák Katalin Julianna

Jótekonyság az első világháborúban – Új időszaki kiállítás és konferencia a Magyar Papírmúzeumban

A Magyar Papírmúzeum 2018. május 28-án megnyitott időszaki kiállítással és a tárlat témáihoz kapcsolódó, egynapos, szakmai konferenciával emlékezett meg az első világháború idején megvalósult jótekonysági akciókról és ezek papírrelkviáiról.

Az első világháború jótekonysági akcióinak papírdokumentumai a nemzeti összefogás jegyében című komplex program során a résztvevők meggyőződhetnek arról, hogy még a legnehezebb háborús időkben is működött hazánkban az emberi összefogás és segítőkészség, amivel a XXI. század emberének is méltó és követendő példát mutattak elődeink.

A tárlókba válogatott papíralapú emlékek tartalma, ritkasága, művészi és nyomdatechnikai kvalitásai indokolták, hogy a téma időszaki kiállítás keretében is feldolgozásra kerüljön.

A konferenciára meghívott előadók a szakszerű, tudományos-ismeretterjesztő, vetített prezentációval illusztrált előadásaik után konzultációs lehetőséget is biztosítottak az érdeklődők számára.

A rendezvénysorozatot Pelbárt Jenő, a Magyar Papírmúzeum igazgatója nyitotta meg. A konferencia levezető elnöke dr. Závodi Szilvia, a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum tudományos titkára volt.

A konferencia első előadójaként Bedő József (MAPAVIT) az első világháborús adományjegyekkel kapcsolatos általános fogalmakat ismertette. A hallgatók meg-

tudhatták, hogy adományokon azokat a természetben és pénzben nyújtott támogatásokat értjük, amelyeket az egyének minden ellenszolgáltatás nélkül ajánlanak fel nonprofit vagy egyházi szervezetek, közintézmények, illetve a családi és baráti körükön kívüli magánszemélyek számára. Adományjegyeken pedig az adományokat gyűjtők különféle nyugtajegeit értjük.

Dr. Kreutzer Andrea dr. (HM HIM): *Az Augusztia-Alap 1918-as tevékenysége* címmel tartott előadást. Az Augusztia Gyorssegély Alap a magyar világháborús hadijótekonysági intézmények közül a legismertebb, legeredményesebb, országosan működő civil szervezet volt, amely azonnal felismerte, hogy a békeidő szociális hálóját a világháború idejére meg kell erősíteni, mert a veszélyeztetett rétegek köre jelentősen megnőtt, módosult. Az Alap 1914. augusztus 1-jén jött létre, augusztus 6-án hivatalosan is megalakult fővédnöke, Augusztia hercegasszony és Lónyay Sándorné vezetése alatt. A hangsúlyt a segélyek gyorsaságára helyezték. Adtak készpénzsegélyt, ruhát, élelmet, fűtőanyagot. Segélyezték a rokkantakat, a sebesülteket, a frontkatonákat, a hadbavonultak családtagjait és a háború alatt támogatásra szorulókat. Kórházakat alapítottak és kórházvonatot tartottak fenn. Az Alap tevékenysége szélesedésével specializálódott: részelei, osztályai jöttek létre.

Tóth Orsolya (HM HIM): *A Magyar királyi Honvédelmi Minisztérium Hadsegélyező Hivatal jótekonny célú kiadványai* című előadásában ismertette, hogy 1914. augusztus 14-én kezdte meg a működését Budapesten a Hadsegélyező Hivatal, amely a világháború négy éve alatt támogatta a fronton küzdő katonákat; segélyezte a háborúban elesett, a hadifáradalmak

vagy a háborúban szerzett betegségekben meghaltak hozzátartozóit, egyben növelte az özvegyek és árvák alapját, valamint céltudatosan irányította a magyar hadsegélyező munkát. E nemes célok megvalósítása érdekében különböző akciókat, mozgalmakat szerveztek, készpénzt, és természetbeni adományokat gyűjtöttek. Megteremtették az emberek számára a jótékonykodás számos lehetőségét, így mindenki a maga módján, anyagi lehetőségeihez mérten adakozhatott. Számos jótékony célú kiadványt hoztak forgalomba, amelyek elkészítéséhez a korszak neves művészeit kérték fel. Érmeket, jelvényeket, asztali dísz tárgyakat, levelezőlap-sorozatokot, műnyomatokat adtak ki. A személyekhez, eseményekhez köthető emléktárgyak mellett egyszerű, hétköznapi használati tárgyak is helyet kaptak a Hivatal portékái között.

Samu Botond Gergő (OSZK): *Jótékony-sági bélyegek az OSZK egykori első világháborús gyűjteményéből* címmel az OSZK 1914 szeptemberében felállított és 1922-ig tartó gyűjtéséről számolt be. Az anyag sokszínű, a nyomtatott műveken (könyvek, folyóiratok, plakátok, úrlapok, térképek, brosúrák) kívül kéziratos (naplók, levelek, tervrajzok) munkákat, sőt, tárgyakat (faragványok, kitűzők) is tartalmazott. A bélyegek nagy része restaurálás alatt áll, így csak előzetes becslések vannak a több ezres gyűjteménycsoport valódi méreteiről. A magyar vonatkozású anyag több mint felét még a világháború előtt bocsátották ki, de az 1914–1918 közötti bélyegek nagy része a jótékony-sághoz köthető. A nagy szervezetek, így a Hadsegélyező Hivatal, az Augustza Gyorssegély-alap és a Vöröskereszt mellett megtalálhatók még a kisebb egyesületek, így a Katolikus Sajtó-

egyesület és az Alföldi Magyar Közművelődési Egyesület jótékony-sági bélyegei is. Emellett vannak itt olyan, kevésbé ismert rendezvényekhez köthető nyomatok is, mint például a trencsényi bevonult művészek vándorkiállításának emlékbélyege vagy a tordai állami főgimnázium diák-estélyének 10 filléres címletű bélyege.

Dr. Szoleczky Emese (HM HIM): *Tallózás az első világháborús jótékony célú levelezőlapok között* című előadásában az eleve karitatív céllal vagy felülbélyegzéssel kibocsátott képes levelezőlapok között válogatott. Mivel már a hadbalépés ténye szociális problémák tömegét hozta a felszínre, ezért országos szervezetek alakultak: a Honvédelmi Minisztérium által támogatott Hadsegélyező Hivatal, illetve a Gyorssegély Augustza-Alap. Példájukat számos kisebb, önszerveződő társulat követte, alapítványok („alapok”) jöttek létre az árván, özvegyen, tartós sérülten maradtak támogatása, ápolása és az újjáépítés érdekében. Bevételi forrásaik gyarapítására, a szervezet reklámozására adtak ki vagy forgalmaztak képeslapot. Az előadó a kibocsátó, illetve forgalmazó szerint, példával illusztráltan csoportosította, majd részletesebben foglalkozott az ezredek,

A hallgatóság a konferencia teremben

alakulatok saját kiadású, az általuk létrehozott özvegy- és árva, rokkantalap javára kiadott képeslapjaival, illetve azok készítőivel. Kiemelte, hogy a „szerzők” spektruma széles: megtalálhatjuk köztük a kor híres, a Sajtóhadiszállásra beosztott magyar művészeit (Kövér Gyula, Cserna Károly, Herman Lipót), az ezredek tisztikarába beosztott jó kezű grafikusokat, frissen végzett tanárokat (Meilinger Dezső, Romek Árpád). Sok alakulat a gyorsan terjedő fotózás révén gazdagította a jótékonyági lehetőségeket, felajánlva felvételeiket sokszorosításra a Hadsegélyező Hivatal rendezvényeihez, kiállításaira (Hadifényképkiállítás). Jó példa erre a keleti fronton szolgáló Hofmann-hadtest, amely 1915–18 közötti fennállása alatt mindvégig előkelő helyet foglalt el fényképezésben és a hozzá kapcsolódó képeslap-gyártásban.

Dr. Sallay Gergely Pál (HM HIM): *Első világháborús jelvények, mint a jótékonyág eszközei* címmel idézte fel, hogy az első világháború kitörését követően nem sokkal Bécsben és Budapesten egyaránt felfedezték az emléktárgyakban (köztük a jelvényekben) rejlő lehetőséget, hogy a háborús jótékonyág szolgálatába állítsák azokat. A háború idején az Osztrák–Magyar Monarchiában hadijótékonyági tevékenységet folytató, a katonák és hátramaradottjaik támogatására már 1914-ben felállított állami szervek (a cs. és kir. Hadügyminisztérium által működtetett *Kriegsfürsorgeamt* és annak magyar megfelelője, a m. kir. Honvédelmi Minisztérium Hadsegélyező Hivatala, illetve Ausztriában a cs. kir. Belügyminisztérium Hadsegélyező Irodája), a beteg- és sebesültápolás terén működő Osztrák és Magyar Vöröskereszt, valamint Magyarországon például az Augusztalap, az Országos Hadigondozó Hivatal és

Bedő József tárlatvezetése az időszaki kiállításon

a Báró Szurmay Sándor Honvédelmi Tevékenységük népszerűsítésére és előmozdítására szinte kivétel nélkül készített és árusított jelvényeket. Az ezek eladásából befolyó összegek útján a harcokban küzdő katonákat, valamint a hadirokkantakat, hadiárvékat és hadiözvegyeket támogatták. A nemes cél az addig pusztán propagandacélokra használt jelvények vásárlásának és viselésének új értelmet adott, egyben új vásárlóréteget céltzott meg. Jótékonyági tevékenységet az egyes katonai alakulatok is fejtettek ki jelvényeik útján saját céljaik érdekében. Az elsődleges cél a hősi halottak hátramaradottjainak (özvegyek és árvák), illetve a rokkant katonáknak a segélyezése volt. Ehhez társulhatott még a sereg- és csapattestek harcairól való megemlékezés szándéka, például emlékmű állítása formájában. Hadseregek, hadtestek és ezredek egyaránt létrehozták hadirokkant-, hadiözvegy- és hadiárva-alapjaikat. Egyes alakulatok általános sapkajelvényeiket árusították a sajátkörű hadsegélyezés érdekében, mások kifejezetten erre a célra külön jelvényt készítettek. Akár kifejezetten e jótékonyági jelvények, akár az ezredek által alapvetően használt sapkajelvények ábrázolásai megjelenhet-

tek az alakulatok által megrendelt saját levelezőlapok egyik sarkára nyomtatva, de gyakori, látványos megoldás volt a dombornyomás és a jelvény eredeti fémszínére színezés is. Az ezredek önazonosság-tudatát és csapatszellemét mindennél jobban kifejezésre juttató jelvényekkel díszített levelezőlapok kiadása ugyanis a bevétel-szerzés elterjedt formája volt.

A konferencia záró előadásaként Pelbárt Jenő (Magyar Papírmúzeum): *Az első világháborús jótékonyági célú papíralapú emlékek és vízjelek tanulmányozása* című munkáját ismertette. A jótékony célú kiadványok papíryanagának vizsgálata érdekes eredménnyel járt. Kimutatható volt, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia korabeli, legnagyobb papírgyárai közül melyek vettek részt az alapanyagok gyártásában és melyek nem, valamint hogy milyen összetételű papírtípusokat állítottak elő. Emellett a különféle kiadványok hordozópapír, illetve hordozókarton fajtáit is meg lehetett határozni, elsősorban a vízjeles emlékek azonosítható vízjelábrái és védjegy-vízjelei segítségével.

A konferencia után a szünetben az ebédidő alatt is folytatódott az eszmecsere, a látogatók kisebb csoportokban vették körül az előadókat, és tették fel kérdéseiket.

A konferenciát követően a Bedő József és Pelbárt Jenő kurátorok által rendezett *Jótékonyág az első világháborúban* című időszaki kiállítást dr. Diószegi György Antal (MAPAVIT) nyitotta meg.

A „*Jótékonyág és hazafiság az első világháborúban*” címmel elmondott kiállítás megnyitóbeszéde rávilágított arra, hogy a korabeli jótékonyág egyszerre jelentett emberi minőséget és a nemzetért cselekvő hazafiságot. Az I. világháború során már az

első hónapokban rengeteg magyar katona halt hősi halált. A négy esztendőn át zajló háború az ipari termelési háttér és a gépi technikai fejlettségi szintek csatasorozata volt. Kiemelte, hogy az elesett magyar katonák előtti főhajtás jegyében érdemes megemlékezni azokról is, akik a jótékony-ság jegyében cselekedtek ebben az időszakban. Fontos megismerni az I. világháború idején tanúsított hazafiság és jótékony-ság korabeli világát, mivel ennek mentén meg-tapasztalható, hogy a korabeli magyar tár-sadalom keresztény értékrendi magatar-tása milyen jelentős eredményeket terem-tett a hátorszáiban. A hősi halottak által hátrahagyott özvegyek és árvák, valamint a megsebesült katonák sorsa iránt érzett együttérzés számos következménye a hétköznapokban folyó megélhetésért küzdő hátország lakosságának körében azonnal jelentkezett: ennek eredménye-ként a fájdalom és az együttérzés talaján kialakult a társadalom széles rétegeit átszövő jótékony-ság és önzetlen adomá-nyozás.

A kiállítást és a konferenciát az Első Világháborús Centenárium Emlékbizottság támogatta.

A kiállítás megtekinthető a Magyar Papír-múzeumban (Dunaújváros, Papírgyári út 42–46.) **2018. december 31-ig**, keddtől szombatiig, 8–16 óráig.